

19e jaargang
nummer 8
augustus 1983

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

+++++
+ Bij elke bijzondere handeling +
+ gaat het denken aan het doen +
+ vooraf. Bij het handelen van +
+ klassen of massa's blijkt de +
+ betekenis van het handelen +
+ pas achteraf. Hier gaat de +
+ daad vooraf aan het begrip. +
+
+ Theo Maassen. +
+++++

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11, 8232 BD Lelystad

Postgiro 307695

STRIJD OP DE SCHEEPSWERF LISNAVE

Al geruime tijd is het - we wezen er al een keer eerder op - doodstil geworden rond Portugal. Het moet iedereen, zelfs de meest verstokte politieke illusionist, inmiddels wel duidelijk zijn, dat de militaire coup van 25 april 1974 niet het startsein is geweest voor een Portugese revolutie, maar integendeel een geslaagde poging om 't dreigende gevaar van een revolutie te bezweren. De vreugderoes die erop volgde heeft al lang plaats gemaakt voor een enorme kater. Zij die destijds uiting gaven aan de naïeve verwachting dat Portugal een begin zou maken met de opbouw van een 'socialistische' samenleving hebben de gebeurtenissen in Lissabon of in Oporto al lang de rug toegekeerd en hebben sindsdien andere optimistische voorstellingen gedaan: ten aanzien van de Poolse vakbeweging 'Solidariteit', ten aanzien van de sandinistische omwenteling in Nicaragua of ten aanzien van de, ook al voor 'socialistisch' uitgekreten politiek van Francois Mitterand.

Destijds al, toen de politieke idealisten zich nog volop druk maakten over 'de Portugese weg naar het socialisme', was die weg geplaveid met onderdrukte arbeidersakties, waaraan nauwelijks of in het geheel geen aandacht werd besteed, hoe duidelijk daardoor ook het werkelijke karakter van de Portugese samenleving in het licht werd gesteld. Nadat het land eenmaal het fascistische juk van Salazar en van Caetano had afgeschud was allerm minst 'de weg naar het socialisme' vrijgemaakt, doch die naar modern-kapitalistische verhoudingen. Dat betekende vanzelfsprekend, dat de klassentegenstelling tussen arbeiders en ondernemerdom (onverschillig of die nu in private dan wel in 'genationaliseerde' bedrijven zichtbaar werd) tot de belangrijkste en beslissende tegenstelling in de Portugese samenleving werd en dat politieke verschillen - die voorheen een ietwat zwaarder accent hadden - aan betekenis inboetten. Het herstel van de burgerlijke democratie schiep, zoals steeds in de geschiedenis, het terrein waarop de strijd tussen arbeid en kapitaal kon worden uitgevochten.

De rode anjers in de geweerlopen van de militairen die aan de staatsgreep van april '74 hadden deelgenomen waren nog maar nauwelijks verwelkt, of de klassenkonflikten dienden zich het ene na het andere aan. In bedrijven als LISNAVE (een van de grootste scheepswerven ter wereld en in Europa alleen in grootte overtroffen door de werf Harland and Wolff in Belfast), TAP (de Portugese luchtvaartmaatschappij), EFACEC-INEL (elektrische appara-

tuur), MABOR (banden), TIMEX (horloges), SACOR (de grootste petroleummaatschappij op het Iberisch schiereiland), SOGANTAL (textiel), de posterijen en honderden andere 1) wordt in de zomer van '74 de arbeid neergelegd. De arbeiders willen kracht bijzetten aan hun materiële eisen die tijdens drukbezochte stakersvergaderingen worden geformuleerd. Bij vele duizenden tegelijk gaan ze de straat op om te demonstreren, niet vóór, maar tegen het door militairen geleide kapitalistisch-demokratische bewind. De felheid van hun aktie, het voor alle overige klassen hoogst verontrustende feit, dat hun optreden niet door traditionele vakorganisaties of politieke partijen 'in goede banen wordt geleid', d.w.z. binnen de perken gehouden, maakt dat er meer dan eens militairen worden ingezet om hun strijd te breken.

Wat de zomer van 1974 in dit opzicht laat zien herhaalt zich in de maanden en jaren die er op volgen. In oktober treedt de politie op tegen het stakende personeel van de verzekeringsmaatschappij A MUTUAL; in maart '75 doen zich heftige botsingen voor tussen de politie en de proletarische bevolking van de tegenover Lissabon aan de rivier de Taag gelegen industriestad Setubal. Nog in dezelfde maand worden tal van bedrijven door de arbeiders bezet. Staking, demonstratie en bedrijfsbezetting zijn de wapens die sindsdien en tot op heden toe regelmatig door de Portugese arbeiders worden gehanteerd. TAP en LISNAVE zijn herhaaldelijk het toneel van sociale strijd; in de loop van de jaren '70 en '80 roeren zich op één der genoemde wijzen havenarbeiders, ambtenaren, spoorwegpersoneel, onderwijzers, vuilnismannen, personeel van de openbare diensten, 't personeel van metro, bus en tram, van de veerdiensten over de Taag, van het staatstabakbedrijf en van vele andere ondernemingen.

Wie zou menen dat de vaak felle strijd van de Portugese arbeiders een gevolg is van de omstandigheid, dat eerst de zogenaamd radikale militairen en vervolgens (tijdelijk) ook de sociaal-demokraten posities moesten prijsgeven, vergist zich deerlijk. Nog tijdens de 'wittebroodsweken' van de 'Anjerrevolutie' (toen de Beweging van de Strijdkrachten zich nog aan schijnrevolutionaire kretologie te buiten ging) werd al door legereenheden tegen de stakers van TAP opgetreden. Thans, nu de sociaaldemokraat Mario Soares zich op voor velen verrassende manier heeft hersteld van een reeks politieke nederlagen en opnieuw het hoofd van de Portugese regering is geworden, is de politie ingezet om een strijd van Portugese arbeiders te breken. Op donderdag 14 juli, 's morgens om vijf uur drong zij de door het personeel bezette scheepswerf LISNAVE binnen.

Op dat moment was de werf al gedurende vijf weken in staking en bezet. Er werken, onder normale omstandigheden, bij LISNAVE 7.000 arbeiders. Die legden op 6 juni j.l. het werk neer uit protest tegen het feit, dat ze in de maanden april en mei niet meer dan 60% van hun loon (overeenkomend met een waarde van f 400,-) hadden ontvangen en in juni helemaal niets. Dat als gevolg van de moeilijke omstandigheden waarin het bedrijf is komen te verkeren. Tot en met het jaar 1981 maakte LISNAVE altijd nog winst. In het

1) Phil Mailer, een in Portugal wonende Engelsman van wiens hand een uitstekend boek over de sociale en politieke ontwikkeling in Portugal (sinds april '74) verscheen, maakt melding van zo'n 400 stakingen in de genoemde periode (*Portugal, The impossible revolution?*, blz. 107).

afgelopen jaar werd een verlies van ongeveer f 180 miljoen geleden. Bij gebrek aan orders werd in december 1982 nog slechts met 10% van de capaciteit gewerkt. Dat leidde tenslotte tot aanzienlijke kastekorten.

Een volle maand nadat de werfarbeiders de bedrijfsbezetting als pressiemiddel hadden gehanteerd staken de werfdirectie, de overheid en de vakbonden de hoofden bij elkaar op het ministerie van arbeid. Afgesproken werd, dat de staat het achterstallige loon zou voorschieten; daartegenover zouden de arbeiders gedurende drie maanden om geen enkele reden het werk neerleggen. Daardoor zou het mogelijk zijn lopende orders tot een gezamenlijke grootte van f 20 miljoen uit te voeren. Na het verstrijken van die periode zou de regering met een plan komen voor de financiële gezondmaking van de werf.

Maar met datgene wat op het ministerie bekostigd was gingen de stakende arbeiders niet akkoord. Zij verklaarden - in een grote stakersvergadering op de werf - dat zij hun actie slechts zouden beëindigen indien zij a) de garantie kregen, dat niet alleen het achterstallige loon zou worden betaald, maar ook het loon dat hun vervolgens verschuldigd was en b) indien er zekerheid bestond, dat er geen werkgelegenheid verloren zou gaan. Aan wat de vakbondsbestuurders bij de bespreking in het ministerie hadden toegezegd bleken de arbeiders volslagen lak te hebben.

Na deze stakersvergadering ontstond er een impasse. Op de werf bevonden zich een Grieks, een Fins en een Nederlands schip in reparatie. De eigenaren daarvan klaagden bij de Portugese regering. De Griekse reder spande een kort geding aan bij de rechtbank te Lissabon. Deze besliste dat het vertrek van de Griekse tanker op geen enkele manier mocht worden belet. De politie diende ervoor te zorgen dat dit vonnis kon worden uitgevoerd.

Ondanks het vroege uur hadden zich op de bewuste donderdagmorgen verscheidene duizenden bij de werf verzameld, die afkomstig waren uit de industriële voorsteden van Lissabon. Twintig daarvan werden - aldus het Portugese ministerie van binnenlandse zaken - 'met zachte hand verwijderd zonder dat zich incidenten voordeden'. Binnen 24 uur kozen de schepen waarvan het vertrek door de arbeiders was opgehouden zee. Inmiddels besloten de bezetters van de werf tot een demonstratie tegen het politie-ingrijpen, dat zij kwalificeerden als een 'militaire actie'. Op dit moment beschikken wij niet over nadere gegevens. Op 16 juli j.l. maakte het Franse dagblad *Le Monde* (met eigen korrespondent in Lissabon) melding van stijgende spanning.

=====

V O O R D E Z O V E E L S T E K E E R : K R O O N S T A D

Kroonstad houdt nog altijd de gemoederen bezig en zal dat vermoedelijk vooralsnog wel zo blijven. Het is dus allesbehalve verwonderlijk dat de Israelische historicus Israel Getzler aan wat er tussen 1917 en 1921 in deze eilandvesting in de Finse Golf gebeurde een omvangrijke studie heeft gewijd. Wij hebben zijn in het Engels geschreven boek 1) niet gelezen. De prijs van maar liefst f 110,25 maakt dat we het ons onmogelijk kunnen aanschaffen en de raadpleging ervan in bibliotheken is in de praktijk nu eenmaal minder eenvoudig dan het lijkt. Onze uiteraard uiterst beperkte ken-

nis omtrent de inhoud ontleen we aan een recensie in *NRC/Handelsblad*. We kunnen vanzelfsprekend niet beoordelen in hoeverre in het bewuste stuk de standpunten van de auteur juist zijn weergegeven. Maar dat is hier een bijkomstigheid. Want het is ons niet om Getzler en zijn boek te doen, maar om een paar vragen die in de bespreking aan de orde worden gesteld en die ons de mogelijkheid bieden niet alleen nog eens onze kijk op de Russische revolutie te verduidelijken, maar die op de revolutie als historisch proces in het algemeen.

Getzler, zegt de recensent, ziet de opstand van maart 1921 als een laatste wanhopige poging van de revolutionaire matrozen om hun radikale radendemocratie, die in 1917 als model voor heel Rusland werd gepropageerd, te herstellen. Aan een dergelijk standpunt hebben wij niets toe te voegen. Maar 't wordt anders wanneer recensent Marc Jansen, na eerst de inhoud van het boek in het kort te hebben weergegeven, de vraag stelt "*wanneer het nu precies met de Russische revolutie verkeerd gelopen is*".

Volgens Getzler, zegt hij, was dat nog niet eens het geval met de onderdrukking van de opstand in Kroonstad, maar met het antwoord dat Lenin had op de grote ontevredenheid in het land. Hij besloot de bevolking tegevoet te komen met de Nieuwe Economische Politiek, maar geen enkele politieke concessie te doen. Volgens Getzler, aldus nog steeds onze recensent, was deze stap (de NEP dus) het keerpunt in de geschiedenis van de Russische revolutie. Deze stap zou definitief elke mogelijke andere politieke ontwikkeling hebben geblokkeerd en Rusland een stevige duw in de richting van het stalinisme hebben gegeven.

Marc Jansen zelf blijkt een andere opvatting toegedaan. Het door hem weergegeven standpunt van Getzler lijkt hem aanvechtbaar omdat men veel beter de oktoberomwenteling van 1917 als 't keerpunt in de Russische revolutie zou kunnen beschouwen. "Toen", zegt hij, "veroverden de bolsjewieken de macht, vastbesloten om - ook al vertegenwoordigden zij slechts een minderheid van de bevolking - deze niet meer uit handen te geven. De onderdrukking van de opstand van Kroonstad was hiervan een logische konsekwentie."

Onze zienswijze komt noch met die van Getzler, noch met die van Marc Jansen overeen. Terwille van de duidelijkheid moeten we om te beginnen opmerken, dat de vraag, wat of er nu precies met de Russische revolutie mis is gegaan, in onze ogen een volstrekt verkeerde vraag is. Wie haar stelt geeft daarmee blijk dat volgens hem of haar die revolutie een bepaalde belofte inhield die niet vervuld werd, idealen zocht te verwezenlijken waaraan men ontrouw geworden is, zich een doel stelde, dat 'verraden' werd. Zo is het niet en zo is het nimmer in de geschiedenis. Iedere revolutie, ook de Russische, is een proces waarin oude produktieverhoudingen plaats maken voor nieuwe produktieverhoudingen die in de schoot van de oude maatschappij worden geboren en aldus een situatie wordt geschapen waarbij de juridische en politieke bovenbouw van de samenleving vervolgens wordt aangepast. Wat men veelal beschouwt als 'de idealen' van een dergelijke omwenteling, dat zijn niets anders dan de fantastische en door een dikwijls 'vals' bewustzijn ver- of misvormde voorstellingen waarmee de noodzakelijkheid van de revolutie zich weerspiegelt in de hoofden van de betrokkenen.

De Russische revolutie was een omwenteling die (de laatste resten van) de feodale produktiewijze en de met haar verbonden klassen opruimde en de weg vrijmaakte voor de kapitalistische produktiewijze op basis van de loonarbeid. Dat zij het *s t a a t s k a p i t a l i s m e* verwezenlijkte was

een gevolg daarvan, dat door bijzondere historische omstandigheden de Russische bourgeoisie te zwak was om haar eigen omwenteling door te voeren, de arbeiders en vooral niet te vergeten de boeren een veel belangrijker rol kregen te spelen dan zij ooit hadden gespeeld in de voorafgaande burgerlijke revoluties in het westen en mede daardoor de Jakobijnse partij (de bolsjewieken) meer gewicht in de schaal wierp dan in vroegere burgerlijke revoluties naar klassiek model.

Als Getzler zegt, dat de Nieuwe Economische Politiek eventuele andere politieke ontwikkelingen blokkeerde, dat Lenin daarmee de bevolking tegemoet kwam (in economisch opzicht zal hij bedoelen) zonder politieke concessies te doen, dan miskent hij, dat de Nieuwe Economische Politiek niet meer was dan een fase in een economisch proces, waarvan de uitkomst tenslotte bepalend was voor de vorm van de politieke bovenbouw. Niet de NEP gaf Rusland 'een stevige duw in de richting van het stalinisme', maar de historische omstandigheden en de maatschappelijke verhoudingen in Rusland waren er de oorzaak van dat de economische en derhalve ook de politieke ontwikkeling zo verlopen is als 't geval was en het leninisme er zijn stalinistische vorm kreeg.

De NEP zou andere politieke ontwikkelingen geblokkeerd hebben? In z'n *Geschiedenis van de Russische revolutie* schrijft Trotzki, dat tussen februari en oktober (1917) alle varianten van het revolutionaire proces werden beproefd en dat alleen de bolsjewistische variant de enig mogelijke bleek. Hoezeer wij ook andere opvattingen zijn toegedaan dan Trotzki, met deze konstatering zijn we het volslagen eens en dat houdt in, dat naar onze mening de oktoberomwenteling al evenmin als een keerpunt in de Russische revolutie kan worden beschouwd als de NEP. Februari en oktober - welke illusies ook de deelnemers zelf mogen hebben gekoesterd - kunnen wij alleen maar zien als twee verschillende fasen van één en hetzelfde omwentelingsproces. Dat in de loop daarvan mensen zich valse voorstellingen hebben gemaakt en teleurstellingen hebben beleefd is iets wat zij met de tijdgenoten van andere omwentelingen gemeen hebben. Maar desillusie spruit altijd uit een illusie voort, niet uit de werkelijke historische ontwikkeling.

Getzler, zegt Marc Jansen, toont overtuigend aan dat in 1921 het arbeiderselement in Kroonstad (anders dan Trotzki het heeft doen voorkomen) nog even sterk vertegenwoordigd is als in 1917. Daarmee zijn wij het eens. Het verklaart waarom zij, de arbeiders van Petrograd en van andere Russische steden een andere opvatting over de revolutie hadden dan de bolsjewieken en waarom zij tegen deze in verzet zijn gekomen. Maar omdat in Rusland de kapitalistische produktieverhoudingen zich baan braken en de burgerlijke revolutie (zonder de bourgeoisie) aan de orde was, daarom was een nederlaag van die arbeiders en van de Kroonstadters onvermijdelijk. Opstanden en revoluties zijn alleen maar dan zegevierend wanneer de voorwaarden voor hun zege aanwezig zijn en anders niet.

1) Israel Getzler, *Kronstadt 1917-1921: The fate of a Soviet democracy*. - Cambridge University Press.

=====

HEBT U AL UW FINANCIËLE BIJDRAGE OVERGEMAAKT? NEEN? DOE HET DAN ALSNOG.

WAT LEERT ONS HET JONGSTE BOEK

OVER DE DOOD VAN LIN BIAO?

Op 12 september 1971 stierf Lin Biao 1), op dat moment de op één na machtigste man van China. Sinds 1959 was hij onafgebroken minister van defensie van de Chinese Volksrepubliek en sinds 1966 vice-voorzitter van de Chinese, zogenaamd 'communistische' partij geweest. Gedurende de laatste jaren van zijn leven was het meer en meer gebruikelijk geworden om hem nooit anders dan in één adem met Mao Zedong en diens "trouwste wapenbroeder" te noemen. In 1969 werd hij officieel aangewezen als Mao's opvolger.

Weken en zelfs maandenlang werd zijn plotselinge dood geheim gehouden, niet slechts voor het publiek, maar ook voor brede lagen van de partij. Pas in juni 1972 maakte 't Centrale Comité bekend, dat Lin Biao een samenzwering tegen Mao op touw had gezet met het doel deze te vermoorden. Toen het komplot ontdekt werd namen Lin, zijn echtgenote, zijn zoon en een aantal andere samenzweerders per vliegtuig de wijk naar Rusland, maar op weg daarheen, zo heette het, stortte het vliegtuig door gebrek aan brandstof neer in de Mongoolse Volksrepubliek, waarbij alle inzittenden om het leven kwamen. Vervolgens werden zowel de persoon als de opvattingen van Lin Biao en de zijnen onderworpen aan een uiterst felle kritiek.

Dit voorjaar is er in een aantal Westeuropese talen een boek verschenen, waarin - na een reeks van tot dusver hetzij onbekende, hetzij veronachtzaamde details van de mislukte staatsgreep - 't einde van Lin Biao geheel anders wordt geschilderd. De Chinese auteur is een inwoner van de Volksrepubliek, die zich om voor de hand liggende redenen bedient van het pseudoniem *Yao Ming-le* en die inzage heeft gehad in tal van hoogst geheime staatsdokumenten. Zijn van de officiële lezing afwijkend verhaal komt hierop neer, dat Lin Biao en zijn vrouw niet tengevolge van een vliegtuigongeluk om het leven zijn gekomen, maar dat zij, op bevel van Mao Zedong, in Beijing werden vermoord na afloop van een uiterst gezellig etentje ten huize van de voorzitter 2).

De Nederlandse uitgave is voorzien van een inleiding, geschreven door de bekende sinoloog Simon Leys. Aan het slot daarvan constateert deze, dat het sinistere politieke milieu dat in dit boek wordt beschreven velen in het Westen zal schokken, maar dat psychologie, gedrag en levensstijl van China's heersende klasse getrouw worden beschreven. Tot de geschokten behoren wij bepaald niet. Wij hadden, alvorens wij het boek onder ogen kregen, van de Chinese heersende klasse al zomin een hoge dunk als van welke heersende klasse ook. Het relaas van Yao Ming-le heeft ons ook niet buitengewoon verrast. Al vrij kort nadat de Chinese partij-instanties met hún uiteenzetting voor de dag waren gekomen vestigde de genoemde Simon Leys er in één van zijn boeken 3) de aandacht op, dat Lin Biao in Rusland langdurig onder doktersbehandeling was geweest en dat de Russen dientengevolge beschikten over nauwkeurige medische gegevens (inklusief die betreffende het gebit) zodat zij moeiteloos in staat waren het eventuele stoffelijk overschot van Lin Biao te identificeren. Op grond daarvan en op grond van het feit, dat de Russische autoriteiten de stoffelijke resten van de inzittenden van het bij Ulan Bator neergestorte toestel hadden onderzocht, deelde een Russisch diplomaat in Beijing hem mee, dat het onomstotelijk vaststond

dat deze niet in het bewuste vliegtuig had gezeten. Simon Leys liet niet na daaraan toe te voegen, de officiële lezing omtrent Lin's dood volstrekt onwaarschijnlijk te vinden en niet bestand tegen een kritische analyse.

In zijn inleiding bij het boek van Yao Ming-le schrijft Simon Leys dat hij vanzelfsprekend niet in staat is de bronnen van de anonieme auteur te controleren, noch de historische juistheid van zijn relaas kan nagaan of weet wat hem bewogen heeft het te publiceren. Wel heeft hij kunnen vaststellen, dat het verhaal klopt met alle beschikbare aanwijzingen. Er zit, zo zegt hij, lijn in en dat is iets wat niet kan worden gezegd van de officiële versie uit Beijing. Overigens blijft hij twijfel koesteren omtrent enkele aspecten van de nieuwe onthullingen, waarover aanstonds meer. Maar de betekenis van het boek wordt daardoor naar zijn mening niet al te zeer aangetast, omdat deze vooral gelegen is in de schildering van het politieke milieu, in de beschrijving van de mentaliteit van China's heersende klasse. En zo zien wij het ook. Het is deze beschrijving die gemaakt heeft dat wij, evenals Simon Leys, de tekst van Yao Ming-le gefascineerd hebben gelezen.

Maar als wij niet aarzelen om zijn boek fascinerende lectuur te noemen, dan moeten wij daar meteen aan toevoegen dat het doen en laten van de onderwereld aan de top van de Chinese maatschappij natuurlijk op géén andere wijze fascineert dan iedere willekeurige beschrijving van het optreden van welke onderwereld van welke soort ook. Dat de boeven in het verhaal Lin Biao en Wu Faxian 4), Lin Liguo 5), Lin Lifeng 6) en Ye Qun 7), Zhou Enlai 8), Mao Zedong of Wang Dongxing 9) heten, verandert niets aan het feit dat we met een boevengeschiedenis te maken hebben waarin haat en nijd, afgunst en machtswellust, laag bij de grondse instinkten, arrogantie en egoïsme, bedrog en veinzerij van begin tot eind de boventoon voeren. Wat echter - alle onthullingen ten spijt - niet uit de doeken wordt gedaan is de achtergrond van de onderlinge tegenstellingen en het waarom van de boze daden. Hoe men het geschrift van Yao Ming-le ook wil karakteriseren, een *a n a l y s e* is het in ieder geval niet. Wie naar een verklaring van de gebeurtenissen zoekt kan bij hem nog minder terecht dan bij het elf jaar geleden verschenen boek van Jaap van Ginneken dat voor een belangrijk deel over precies dezelfde materie handelt en dat in onze ogen - hoewel hij dieper probeert te graven dan Yao Ming-le - evenmin een analyse is 10).

Aangezien beide boeken de samenzwering tegen Mao Zedong - en wat daarop is gevolgd - behandelen, dringt een vergelijking zich onwillekeurig op. Deze valt in menig opzicht in het voordeel van Van Ginneken uit, maar in sommige opzichten in het voordeel van de Chinese auteur. Dat Van Ginneken zich niet zou hebben beperkt tot een aaneenschakeling van politieke momentopnamen, maar de sociale processen zou hebben blootgelegd die daaraan telkens ten grondslag lagen 11) is iets waarvan wij bij lezing niets hebben kunnen bespeuren. Aan sociale processen, dat wil zeggen aan het karakter van de in China bestaande produktieverhoudingen en alles wat daaruit noodzakelijkerwijze voortspuit, wordt door Van Ginneken geen aandacht besteed, ook al komt hij in het kader van zijn schildering van de Culturele Revolutie nu en dan over arbeidersstrijd te spreken. Het mag min of meer waar zijn, dat hij zich niet beperkt tot een aaneenschakeling van politieke *momentopnamen*, toch kan zijn geschiedschrijving alleen maar als een *politieke* worden aangemerkt. Over het produktieproces en de produktie - zonder welke er van de menselijke soort en derhalve ook van geschiedenis geen sprake is - bewaart hij het stilzwijgen. Niettemin blijkt uit zijn betoog

voortdurend, dat de tegenstellingen tussen diverse groepen Chinese machthebbers een lange voorgeschiedenis en diepe wortels (moeten) hebben.

Yao Ming-le heeft met Van Ginneken gemeen dat zijn relaas geheel voorbijgaat aan de Chinese produktieverhoudingen en de daardoor bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen. Bij hem komt de samenzwering tegen Mao eerst recht volslagen uit de lucht vallen. De lezer wordt niets gewaar omtrent de oorzaak of de reden dat Lin zich tegen Mao keert en omgekeerd Mao tegen Lin optreedt. Maar de details van de diverse complotten over en weer en de wederzijdse intriges worden door de Chinese auteur veel scherper belicht en veel indringender en met meer kennis van zaken beschreven dan door de Nederlander.

Bij Yao Ming-le bestaat de heersende klasse van China uit mensen van vlees en bloed en ze worden door hem geportretteerd met alle ondeugden waarmee ze behept zijn. Jaap van Ginneken schetst diezelfde heersers op afstandelijke en abstracte manier. Bij hem gaat het om 'de geschiedenis', zij het dan: de geschiedenis los van haar eigenlijke basis.

Yao Ming-le zegt weliswaar "terwille van de geschiedenis" te handelen maar hij gaat, anders dan van Ginneken, niet als een historicus tewerk. Hij handelt als een detektive die de stukjes van een - kriminele - legpuzzel zorgvuldig in elkaar past. Voor zover zijn betoog niet op officiële en hoogst geheime dokumenten steunt, is het gebaseerd op de memoires van een Chinese politiemans, een ondergeschikte van Wang Dongxing. Desondanks - of misschien wel juist daardoor - rijst uit zijn boek een haarscherp beeld op van de Chinese maatschappij. Zo'n beeld ontbreekt meestentijds bij Van Ginneken. Als men er bij hem af en toe tóch iets van meent te kunnen ontwaren, dat betreft het iets uitermate vaags.

Voor zover Jaap van Ginneken zich - tamelijk uitvoerig - met het geval Lin Biao bezighoudt, gaat hij uit van de officiële versie. Omdat die, onder supervisie van Zhou Enlai en Wang Dongxing tot stand gekomen lezing, een geraffineerd mengsel van grove leugen en verbijsterende waarheid is, zijn er tussen het relaas bij Van Ginneken en dat bij Yao Ming-le diverse punten van overeenkomst. Het verschil zit hen hierin, dat Van Ginneken er niet aan twijfelt dat Lin Biao in het neergestorte vliegtuig heeft gezeten.

Uit de verschijningsdatum van Van Ginnekens boek valt af te leiden, dat hij bij het schrijven ervan nog geen kennis kon nemen van wat Simon Leys op papier zette omtrent het hierboven weergegeven gesprek met de Russische diplomaat (2). Voor Van Ginneken - en dat schrijft hij ook - is er geen enkele aanwijzing, dat de dingen zich anders hebben toege dragen dan later door Beijing is verteld. Dat betekent allerminst, dat het hem zou ontbreken aan kritische zin. 't Ontgaat hem niet dat zowel Moskou als Beijing met betrekking tot het bewuste vliegtuig wonderlijk terughoudend zijn en dat dit een verklaring behoeft. Maar hij stelt zich wat al te gemakkelijk tevreden met de uitleg die twee Franse journalisten van *Le nouvel Observateur* hebben gegeven en die in feite uit niets anders bestaat dan uit wat los uit de mouw geschudde politieke spekulaties.

Aanmerkelijk kritischer is Van Ginneken als het gaat om de vraag in hoeverre Lin Biao zelf dan wel zijn zoon Lin Luguo de eigenlijke samenzwering op touw heeft gezet. Hij - die zonder meer gelooft dat Lin tot de inzittenden van het vliegtuig behoorde - komt wat dit punt betreft dicht in de buurt van Simon Leys, die wéét dat Lin in Beijing om het leven moet zijn gekomen. "Op het moment van zijn zogenaamde samenzwering", schrijft Leys in z'n voorwoord bij het boek van Yao Ming-le, "was Lin Biao de mach-

tigste man in heel China 13). Waarom zou hij gaan komplotteren om een macht te grijpen die hij nagenoeg al in handen had?.... Als zo'n samenzwering ooit heeft bestaan moet het een wanhopige poging zijn geweest op het laatste moment, toen Lin beseftte dat hij al in een hoek was gedreven..." Het is op dit punt dat Simon Leys het waarheidsgehalte van het verhaal van Yao Ming-le in twijfel trekt.

Van Ginneken oordeelt in 1974 over de zogenaamde betrokkenheid van Lin Biao bij een complot tegen het leven van Mao Zedong op analoge wijze. Hij oppert de mogelijkheid dat Lin "lange tijd nauwelijks wist wat er gaande was en er wellicht pas in de laatste fase mee werd egkonfronteerd". En ook dringt zich de gedachte bij hem op of het soms Ye Qun (de vrouw van Lin Biao dus) is geweest die meer van de plannen van haar zoon heeft weten dan haar man 14). Het is een suggestie die door sommige passages in het zojuist verschenen boek van Yao Ming-le schijnt te worden bevestigd.

Evenwel, dat Yao Ming-le niet alleen (zoals de Russen en de door een van hen geïnformeerde Simon Leys) weet d á t Lin Biao in China en dus waarschijnlijk in Beijing aan zijn eind kwam, maar bovendien beschrijft h o e deze aan zijn eind kwam, maakt zijn boek nog niet tot een beter werk dan dat van Van Ginneken, die op het moment dat hij schreef bepaalde feiten onmogelijk kon weten. Integendeel.

Wij zijn uiteraard nog veel minder dan Simon Leys in staat het verhaal van Yao Ming-le op zijn juistheid te onderzoeken. Ons oordeel berust hierop, dat hij met een indrukwekkende hoeveelheid feitenkennis weinig of in het geheel niet bijdraagt tot begrip. Wie weten wil waarom in de Chinese Volksrepubliek datgene gebeurt wat er gebeurt en waarom die gebeurtenissen zó en niet anders plaats vinden, die kan niet bij Yao Ming-le terecht. De uitgebreidheid van zijn feitenmateriaal heeft niet kunnen verhinderen dat we ons herhaaldelijk hebben afgevraagd in hoeverre de door hem vermelde feiten essentieel waren voor een verklaring van maatschappelijke en dus van de politieke ontwikkelingen in China. Ons antwoord op die vraag was bijna altijd negatief.

Stelt men zich diezelfde vraag met betrekking tot Van Ginneken, dan luidt het antwoord veel genuanceerder. Van Ginneken geeft toe, slechts te beschikken over gebrekkige informatie. Waar hij naar heeft gestreefd is: een zodanige ordening daarvan, dat de lezer zich zelf "een politiek oordeel" zou kunnen vormen. Zoals wij hierboven reeds hebben opgemerkt, richten zich onze bezwaren in de eerste plaats hiertegen, dat Van Ginneken op de mogelijkheid van een p o l i t i e k e oordeelsvorming uit is zonder zich te bekommeren om een maatschappelijk oordeel; alsof men de Chinese politiek verstaan kan zonder zich rekenschap te hebben gegeven van 't karakter van de Chinese maatschappij. Waarschijnlijk is het zo, dat Van Ginneken het laatste volslagen overbodig acht. Nietwaar... als Mao Zedong c.s. zelf de op loonarbeid - en derhalve op uitbuiting van de arbeiders - gebaseerde produktiewijze in China "socialistisch" noemen, dan kan men er rustig de ogen voor sluiten, dat "de loonarbeid het kapitaal vooropstelt" en dan behoeft men het wezen der Chinese samenleving niet nader te onderzoeken. Van Ginneken onderscheidt zich in dit opzicht niet van wat hij zelf "de Westerse linkerkant" (lees: naïeve maoïsten in W. Europa) noemt, dat wil zeggen, dat hij zich ongunstig onderscheidt van ieder die uit is op kritisch onderzoek van om het even welke maatschappij.

Wij hebben nog een tweede bezwaar tegen het boek van Jaap van Ginneken en dat is de titel. Onder *de linkse stroming* wordt sinds het begin van

de jaren '20 algemeen die richting binnen de arbeidersbeweging verstaan waartegen Lenin destijds zijn beruchte brochure schreef, een stroming die uiteindelijk het bolsjewisme en iedere variant daarvan zou definiëren als de theorie van een staatskapitalistische samenleving. Met die linkse stroming heeft datgene wat Van Ginneken de Chinese linkerzijde noemt in het geheel niets uit te staan. Alle tegenstellingen en conflicten, alle theoretische geschillen en polemieken waarover hij schrijft zijn evenzovele tegenstellingen, conflicten, geschillen en polemieken binnen de heersende klasse van de Chinese Volksrepubliek. Wat ruim zestig jaar lang al als 'de linkse stroming' wordt aangeduid, kenmerkt zich juist daardoor dat zij heersende klassen gelijk die in Rusland, China, Cuba en de Oostbloklanden als heersende klassen kritiseert. Vanzelfsprekend zijn er binnen zo'n heersende klasse behoudende en radikale elementen, haviken en duiven, zoals bijvoorbeeld in Polen. Even vanzelfsprekend zal de scheidslijn tussen beide categorieën veelal samenvallen met die tussen partijbureaucraten en managers. Maar wie ter aanduiding van één van die categorieën - het zijn er vaak meer dan twee - van de linkse stroming spreekt drukt zich onzuiver uit en schept verwarring. Dit vooropgesteld moet er nog worden opgemerkt, dat Van Ginneken verzuimt om zijn lezers duidelijk te maken waarom hij juist de ideeën die in de groep rond Lin Biao leven voor zo radikaal en progressief oftewel 'links' houdt.

De twee dingen die wij hier bekritiseerd hebben leiden ertoe, dat het betoog van Van Ginneken weinig licht werpt op het werkelijke karakter, op de diepere achtergrond van datgene wat zich in het begin van de jaren '70 in China heeft afgespeeld. Het boek van Yao Ming-le doet dat in het geheel niet. Daarmee willen we bepaald niet beweren, dat de door hem vermelde feiten zonder betekenis zijn. Maar die betekenis springt pas in het oog wanneer hun (maatschappelijke) achtergrond niet - zoals Yao doet - buiten beschouwing wordt gelaten.

- 1) In dit opstel zijn alle Chinese namen gespeld volgens de officiële Chinese voorschriften. D.w.z.: Lin Biao inplaats van Lin Piao, zoals voorheen, Mao Zedong i.p.v. Mao Tse-toeng, Beijing i.p.v. Peking, Guangzhou i.p.v. Kanton, enz. Voor lezers die vertrouwd waren met de oude spellingswijze levert dat uiteraard moeilijkheden op. Vooral voor hen is het even wennen. Maar we zijn tot de nieuwe schrijfwijze overgegaan omdat deze thans algemeen in vrijwel alle publikaties over China wordt gehanteerd. Vasthouden aan de vroegere spelling heeft weinig zin meer en zou bovendien langzamerhand eveneens moeilijkheden veroorzaken.
- 2) Yao Ming-le, *De samenzwering tegen Mao*. Het boek verscheen in het Nederlands bij uitgeverij L.J. Veen b.v. in Utrecht. Het telt - met noten en biografische aantekeningen - 221 bladzijden en kost f 19,50.
- 3) Simon Leys, *Chinese Schimmen*, Franse editie, blz. 265.
- 4) De opperbevelhebber van de luchtmacht en de plaatsvervangend chef-staf van het Volksbevrijdingsleger.
- 5) Zoon van Lin Biao.
- 6) Dochter van Lin Biao.
- 7) Echtgenote van Lin Biao.

- 8) De minister van buitenlandse zaken, door Simon Leys (*Chinese Schimmen*), Franse editie, blz. 266) gekarakteriseerd als "de meest zoetgevooisde leugenaar die er op de wereld is".
- 9) Het hoofd van de veiligheidsdienst, door Simon Leys in *De nieuwe kleren van voorzitter Mao* (Franse uitgave, verschenen in 1971, blz. 296) als een typische politieman gekarakteriseerd en 'de gorilla' genoemd.
- 10) Jaap van Ginneken, *De linkse stroming in China; De herwaardering van Mao's Culturele Revolutie, de val van Lin Biao en de opkomst van Chou En-lai*, Amsterdam 1974, 308 blz.
- 11) Aldus op de eerste pagina een soort van 'mededeling vooraf' die vermoedelijk afkomstig is van uitgever Van Gennep.
- 12) Het valt op, dat de in 1971 verschenen, uiterst kritische studie van Simon Leys over de Culturele Revolutie (*De nieuwe kleren van voorzitter Mao*) niet op de lijst van door Van Ginneken geraadpleegde literatuur voorkomt. Het is iets dat ons te denken geeft.
- 13) Ná Mao Zedong natuurlijk.
- 14) Van Ginneken, *De linkse stroming, enz.*, blz. 247. We spreken hier van Lin Ligu als van de zoon van Ye Qun. Dat was hij volgens Yao Ming-le. Maar volgens Van Ginneken (blz. 225) is Ye Qun de tweede vrouw van Lin Biao en de stiefmoeder van z'n beide kinderen, die geboren zijn uit zijn eerste huwelijk met Liu Hsi-ming, dat in 1937 in Yenan werd gesloten. Wie het hieromtrent bij het juiste eind heeft weten we niet.

=====

W A T I S E R N I E T E N W A T I S E R W E L

VERANDERD IN POLEN?

Het is duidelijk, dat de al enige tijd in uitzicht gestelde en de 21e juni inderdaad door president Jablonski bekend gemaakte opheffing van de staat van beleg in Polen, niet betekent dat het doek daar is opgegaan voor een nieuw bedrijf. De opheffing van de staat van beleg is - mede als gevolg van een aantal nieuwe door het zogenaamde parlement aanvaarde wetten en aan de overheid toegekende bevoegdheden - een louter formele zaak. Zij verandert nauwelijks iets aan de bestaande situatie en voor zover zij dat wel doet betekent zij onmiskenbaar een verslechtering. Maar ook dat wil allerminst zeggen dat er een nieuw hoofdstuk is begonnen. Het gaat veeleer om de v o o r t z e t t i n g van iets en wel van datgene wat gisteren staat van beleg genoemd werd maar waarop men om allerlei redenen sindsdien een ander etiket heeft geplakt.

Wil het bovenstaande nu zeggen, dat er in Polen totaal niets is veranderd? Nee, maar de verandering die er zich heeft voltrokken heeft niet op de 21e juni plaats gevonden; zij is een geleidelijke geweest waarvan

het tijdstip zich niet precies laat vaststellen, al lijdt het geen twijfel, dat zij al geruime tijd achter ons ligt. De verandering waarop wij doelen is een tweeledige: een verandering in de positie van Walesa en een verandering in de positie van 'Solidariteit'.

Om met het laatste te beginnen: 'Solidariteit' was oorspronkelijk een naar westers model gevormde vakbeweging, die - als iedere vakbeweging - er naar streefde de arbeiders in toom te houden en op grond daarvan de hoop koesterde als officiële onderhandelingspartner te worden erkend. Die hoop vervloog, toen 'Solidariteit' de arbeiders niet in toom bleek te kunnen houden. De staat van beleg werd in december '81 afgekondigd om een einde te maken aan de 'wilde' stakingen, die 'Solidariteit' tevergeefs gepoogd had te beëindigen. Nadat 'Solidariteit' de 13e december ondergrondse ging veranderde haar karakter. De functie van een vakbeweging, namelijk samen met overheid en bedrijfsleidingen de sociale vrede te handhaven, kan alleen maar bovengronds worden vervuld. Dientengevolge had er bij het ondergrondse werk een accentverschuiving plaats. Was voordien 'Solidariteit' een vakbeweging geweest waarin ook leden van het K.O.R. 1) actief waren, in de illegaliteit voltrok zich onder de vlag van 'Solidariteit' een volledige gedaantewisseling: wat zich nog altijd 'Solidariteit' noemde was in feite hoe langer hoe meer het K.O.R. geworden.

Met deze gedaantewisseling van 'Solidariteit' hangt de veranderde positie van Lech Walesa ten nauwste samen. Terecht, naar onze mening, wees de Oost-Europa-specialist van *NRC/Handelsblad* er onlangs op 2), dat Walesa al lang niet meer als de leider van 'Solidariteit' kan worden beschouwd. "De werkelijke leiders", schreef hij, "zijn degenen die de vrije vakbond ondergronds leiden, die van de klandestiene 'Solidariteit' een wijdvertakte, goed funktionerende beweging hebben gemaakt, met geheime cellen, klandestiene kontributies en een ondergrondse pers. Zij, en niet Walesa, herscheppen 'Solidariteit'...".

Anders dan wij, spreekt de bewuste journalist hier van een "ondergrondse vrije vakbond", maar het feit, dat hij tegelijkertijd over het "herschepjen" van 'Solidariteit' praat, vormt een bevestiging van onze opvatting, dat de ondergrondse beweging die zich nog altijd 'Solidariteit' noemt, wat anders is dan de vakbeweging van dezelfde naam, die sinds de herfst van 1980 met de Poolse regering wilde samenwerken als die regering van haar kant ook met 'Solidariteit' zou willen samenwerken.

De huidige leiders van wat 'Solidariteit' wordt genoemd zijn stuk voor stuk figuren die ook in het K.O.R. een rol hebben gespeeld en ze zijn niet - zoals vakbondsleiders - op sociale vrede uit, maar op politiek verzet tegen het regiem. Walesa is een geheel ander type. Hij ontwikkelde zich van een eenvoudige arbeider die van vakorganisatie droomde en daarin geloofde tot een vakbondsleider met leidersallure; een man die volslagen door vakbondswerk in beslag werd genomen en die zich niet voor politiek interesseerde; een man op wie "Solidariteit" een stempel drukte inplaats van dat hij zijn stempel drukte op 'Solidariteit'. Na zijn vijlating is hij geen politieke figuur geworden, maar een typische vakbondsleider gebleven:

-
- 1) K.O.R.: het door Poolse intellectuelen in 1976 opgerichte Komitee ter verdediging van de arbeiders, dat oorspronkelijk juridische hulp bood aan vervolgd.
 - 2) *NRC/Handelsblad* van 27 juni 1983.

een vakbondsleider zonder vakbond.

Juist aan het feit dat de als vakbeweging ontstane organisatie 'Solidariteit' geen vakbewegingsfunctie meer vervult dankt Lech Walesa het behoud van zijn populariteit. Als leider van een vakbeweging, die in feite van haar oprichting af hoe langer hoe meer in konflikt raakte met de arbeiders, zou hij die populariteit nooit hebben kunnen behouden. Die populariteit immers berust op een misverstand: niet op dat wat Walesa gedurende een relatief korte periode was, maar op wat de Poolse arbeiders in hem zagen. Dat misverstand is nooit opgehelderd doordat 'Solidariteit' uit het openbare leven verdween eer het smeulende konflikt tussen 'Solidariteit' en de Poolse arbeiders in alle hevigheid losbarstte.

Wat er in Polen veranderde is dus dit, dat 'Solidariteit' in belangrijke mate - in belangrijke mate omdat dit soort ontwikkelingen nooit een absoluut karakter draagt - een beweging van politieke dissidenten is geworden en dat Walesa van een man van praktische betekenis veranderde in een man van louter symbolische betekenis.

Dat is geen geringe verandering, maar een grote. De katholieke kerk bijvoorbeeld, moet er terdege rekening mee houden. Zij is in Polen in de eerste plaats de representante van een vrij talrijke massa boeren, die privaatzakbezitter zijn en zich bedienen van nog ouderwetse produktiemethoden. Zij heeft er voorts nog grote invloed doordat het land eerst relatief kort geleden en betrekkelijk snel de overgang van agrarische naar industriële produktie heeft gemaakt. Overeenkomstig haar positie streeft zij naar een 'verzoening'. Om die reden is de Poolse priester Glemp er op uit een 'dialoog' tot stand te brengen, gericht op het bereiken van een 'sociale vrede'; om die reden erkennen zowel de paus als Glemp nadrukkelijk de rechtmatigheid van het bestaande regiem. Wat nu moet deze kerk beginnen met de hierboven beschreven veranderingen? Voor haar streven naar 'verzoening' was de v a k b e w e g i n g 'Solidariteit' en was Walesa als de leider van die vakbeweging, krachtens de wezenlijke functie van zo'n organisatie, een natuurlijke bondgenoot. Een ondergronds 'Solidariteit', dat beheerst wordt door politieke intellectuelen (van het K.O.R.) en dat v e r z e t wil, is dat niet. Een Walesa zonder achterban is dat evenmin.

Op 24 juni j.l. schreef het Vaticaanse dagblad *L'Osservatore Romano*, kennelijk vanwege het feit dat Walesa een vakbewegingsman zonder vakbeweging is geworden, dat diens rol in Polen is "uitgespeeld". Dat de auteur van het bewuste artikel, pater Virgilio Levi, de volgende dag als hoofdredakteur ontslagen werd, bewijst dat leidende Vaticaanse kringen niet uit het oog hebben verloren, dat Walesa's louter symbolische betekenis onder bepaalde omstandigheden van groot praktisch nut zou kunnen zijn. Als men zou vragen wát voor nut, verwijzen wij naar een aan mgr. Bronislaw Dabrowski toegeschreven suggestie, dat Walesa naar de nieuwe officiële Poolse vakbonden zou kunnen overstappen.

Het schijnt de mening te zijn van sommige westerse kommentatoren, dat wat pater Levi schreef, de aanvankelijke mening van de paus was. Tijdens zijn recente, tweede, bezoek aan Polen zou Johannes Paulus II die mening hebben herzien. Uit 't feit dat miljoenen zowel 'Solidarnosc' als 'Walesa' riepen, zou de paus hebben afgeleid, dat de laatste nog wel degelijk groot gewicht in de schaal wierp. De kerk zou derhalve haar positie tegenover Jaruzelski ondergraven door Walesa te laten vallen. Die mening gaat ervan uit, dat de katholieke kerk in Polen de tegenspeelster is van Jaruzelski en het regiem. Wij zien het anders.

De kerk én Jaruzelski streven allebei, zij het uit verschillende motieven, naar de 'verzoening' en de 'sociale vrede'. Daarop mikt de suggestie van mgr. Dabrowski. Daarop mikt ook een inmiddels bekend geworden afspraak tussen Warschau en het Vaticaan volgens welke de kerk aanzienlijke financiële middelen ten behoeve van de Poolse boeren zal verstrekken, zich zal inspannen nog meer gelden voor dat doel aan te trekken en verantwoordelijkheid zal dragen voor en toezicht zal houden op de besteding daarvan. Hulp aan de Poolse boeren zal, zo wordt verwacht, bijdragen tot verbetering van de voedselsituatie en tot versterking van de Poolse economie. En daarvan verwachten zowel de kerk als het regiem dan weer een vermindering van de voortsmeulende sociale onrust.

Jaruzelski had reden om na het vertrek van Johannes Paulus het pauselijk bezoek "een succes" te noemen, wel te verstaan: een succes voor het regiem. "Onze gast", aldus de generaal, "heeft begrip getoond voor de grote problemen waarvoor vertegenwoordigers van de regering en de kerk een oplossing proberen te vinden". Dat is gebleken. Zeker, de 'oplossing' die mgr. Dabrowski - en niet alleen hem - voor ogen staat kon tot dusver niet worden beproefd. Maar noch de kerkelijke, noch de wereldlijke autoriteiten in Polen hebben die mogelijkheid volledig afgeschreven. Vandaar dat de paus bij slechte luisteraars, die uit zijn mond slechts hoorden wat ze zouden hebben willen horen, de indruk wakte dat hij van sympathie voor Lech Walesa en 'Solidariteit' blijk gaf. Dat deed de paus niet. Hij waarschuwde voor 'onberaden stappen', maar hij paste er daarbij zorgvuldig voor op dat hij aan de symbolische betekenis van Walesa geen afbreuk deed. Daarmee speelde hij welbewust het regiem in de kaart. Want de paus heeft weliswaar aan de Poolse massa's verzekerd, dat "zijn hart bij hen is", in werkelijkheid zijn hij en Jaruzelski er beiden slechts op uit de onderdrukten te verzoenen met hun onderdrukking. Bij alle veranderingen in Polen is dat het onveranderlijke. Totdat de onderdrukten zich van hun onderdrukkers hebben ontdaan - d.w.z. tot aan de afschaffing van het kapitalisme in Polen - zal dat het tot mislukking gedoemde streven van de onderdrukkers blijven.

=====